
UDK: 141.33

248.2

Pregledni članak

Primljen 14. X. 2016.

IVAN ŠEVO

Mostar

sevo.ivan@tel.net.ba

VIZIJA SVIJETA U FILOZOFIJI MEISTERA ECKHARTA

Sažetak

Pitanjem Boga bavili su se mnogi ljudi, kao i cjelokupna povijest religija i filozofija. Tu se susreću brojne teškoće u razumijevanju pitanja Boga. Svakako, velikim je duhovima čovječanstva, kako na Istoku tako i na Zapadu, bilo prihvatljivo promišljanje da Boga nije moguće pojmiti niti do kraja izreći nikakvim pojmom i iskazom, odnosno definirati nikakvom definicijom. Dakle, Bog je za čovjeka svih vremena jednostavno onaj nepojmljivi, neizrecivi, onaj koga nije moguće definirati. Bog nadilazi svijet i čovjeka i ujedno ih na svoj božanski način prožima. On prebiva u svijetu, obuhvaća ga, a ipak s njime ne može biti identičan.

Meister Eckhart (1260. – 1327.), učeni teolog i vodeći mislilac njemačkoga misticizma, jedan je od prvih koji su, nezadovoljni i starim i modernim putem pristupa pitanju Boga, potražili treći nutarnji put. Nama je, daka-ko, jako zanimljivo kako je on opisao i analizirao razlike između načina postojanja zasnovanih na imanju i na bivstvovanju (imati i biti). Riječ je o mističnome promišljanju usmjerenom više prema iskrenom iznošenju svoga dubokoga iskustva nego prema izgradnji izvornoga sustava.

Doista, u Eckhartovim je promišljanjima središnja postavka kako se ljudi prvo moraju osloboditi svake žudnje, zatim svake pohlepe za imovinom i ujedno svake strukture imanja jer su sve etičke norme ukorijenjene u etici bivstvovanja, dijeljenja i solidarnosti. Naime, njegov je radikalni zahtjev za potpunim odustajanjem od orijentacije prema imanju, odnosno zalaganje za posvemašnju neovisnost, kao i zahtjev za društvenom

djelatnošću u duhu ljubavi prema bližnjem i ljudske solidarnosti. Svoje stavove on gradi na čvrstome temelju, na Isusu Kristu, koji je za Eckharta junak ljubavi, junak bez moći, koji nije primjenjivao silu, koji nije htio vladati, koji nije htio ništa imati. Bio je junak bivanja, davanja i dijeljenja. U ovome je radu autor pokušao, koliko je moguće, precizno predstaviti cjelokupno djelo Meistera Eckharta koje, po snazi duhovnoga izraza i socio-religioznoga utjecaja, spada u red najizvornijih dokumenata mistike i mističke teologije unutar „zapadnjačkoga“ konteksta. Podsjećamo, Eckhart je živio i djelovao na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće, a to bijaše i u društvenome i u duhovnome pogledu izuzetno burno vrijeme koje je uslijedilo odmah nakon zlatnoga doba skolastike; to je vrijeme izgradnje velikih filozofsko-teoloških sustava, pa je moderni put, kojim je išao velik broj tadašnjih mladih mislilaca, nailazio na ogromne otpore i osporavanja.

Ključne riječi: filozofija prirode, prirodne znanosti, sveto, misticizam, mistični pokreti, mistično uranjanje u stvarnost, božanska iskra duše, tamno svjetlo Boga

Uvod

Samo je čovjek biće koje sve stavlja u pitanje – pa i samoga sebe. Temeljita analiza ovoga pitanja ukazuje na uvjete njegove mogućnosti: ponajprije je to jedno neznanje. S druge strane pitanje pretpostavlja i određeno znanje, neko predznanje, jer u protivnome pitanje ne bi imalo nikakav smjer niti ikakav cilj te kao takvo još ne bi bilo moguće. Ono, dakle, uključuje znanje o granicama znanja. Međutim, znati o granicama znanja znači biti već iznad granica.

Neupitno je, kako bismo spoznali sami sebe, moramo poglavito razumjeti svijet i širi poredak stvari iz kojega smo svi proizišli. U tome se smislu kozmologija, antropologija, epistemologija i duhovnost ne mogu razdvajati. Stoga ovi odnosi tradicionalno zaokupljaju pažnju najvećih učenjaka, koji su također i filozofi. Svakako, za tumačenje „knjige prirode“ koristimo jezik simbolike i perenijalne filozofije (latinski naziv je *philosophia perennis*) kako bismo bacili svjetlo na ljudsku prirodu – stavljajući u prvi plan odnos ljudi prema društvu, jednih prema drugima, prema svijetu prirode i prema transcendentalnome.

U konačnici moramo pak priznati, mi nismo u stanju prepoznati sličnost i istovjetnost svih naših pozicija i stajališta. Otuda je za nas osobito problematično prepoznati tako jednostavnu i fundamentalnu činjenicu da postoji jedinstvena filozofska suglasnost kroz cijeli Kozmos. Dakako, on postoji danas kao što je postojao i prije tisuće godina.

Zasigurno, filozofija ove filozofije uči nas da postoji univerzalna istina koja je srž svih religija, da su sve religije u biti odraz istoga, samo prilagođena određenom vremenskom, kulturnom i regijskom elementu. Posebno Vječna ili Perenijalna Filozofija nalazi svoje istomišljenike u misticima glavnih svjetskih religija. Ljepota ove filozofije sastoji se u tome da ona u stvari ništa ne negira, nego na neki lijep način povezuje sve istine.

1. Konac izgradnje filozofsko-teoloških sustava zlatnoga doba skolastike

Meister je Eckhart (1260. – 1327.)¹ bio vodeća ličnost dominikanskoga reda u Njemačkoj, učeni teolog, najveći predstavnik te najdublji

¹ JOHANNES je ECKHART, poznat kao MEISTER ECKHART, rođen 1260. u Hochheimu, u Tiringiji. Mlad je stupio u samostan dominikanskoga reda propovjednika u Erfurtu. Zasigurno, uprava je reda ubrzo spoznala Eckhartovu izuzetnu nadarenost za učiteljstvo i upravu, stoga mu s punim povjerenjem povjerava da zajedno obnaša dvije važne službe. To je u cijelosti opravdao. Uz to, upravo je u tome vremenskom razdoblju nastalo njegovo prvo nama poznato djelo na njemačkom jeziku: *Poučni govori*.

Uprava je reda bila posve otvorena za sve što je genijalni analitičar govorio i pisao. Stoga je donesena odluka da mu se pruži prostor za uzlet te su ga godine 1300. poslali na *studium generale* St. Jacques na pariškome sveučilištu, koje je u to vrijeme bila duhovna i jedna od najuglednijih prijestolnica tadašnjega Zapada. Već nakon dvije godine uporna i temeljita rada, Eckhart postiže naslov magistra. Nakon njegova povratka iz Pariza, kapitul reda u Erfurtu bira ga 1303. za prvoga provincijala novoosnovane saske provincije reda.

Godine 1310. generalni kapitul reda šalje već čuvenoga Meistera po drugi put za katedru na pariško sveučilište. Svakako, možemo slobodno pretpostaviti da je on tijekom svoga drugog boravka u Parizu udario temelj svome velikom djelu *Opus tripartitum* na latinskome jeziku. Već godine 1314. nalazimo Meistera u Strasbourgu kao upravitelja dominikanskoga samostana. Nema sumnje, zahvaljujući poglavito njemu, to mjesto postaje središte životom procvale njemačke mistike. I ne samo to. On jednako tako postaje slavljemim propovjednikom i preko njemačkih granica. Neupitno je, to što je Eckhart izlagao oduševljenim slušateljima u svojim njemačkim propovijedima nije bila gola skolastička mudrost s katedre, to je bilo beskrajno mnogo više.

i najradikalniji mislilac njemačkoga misticizma. Bavio se mističnim pokretima svojega vremena, a na njega je utjecao i platonizam iako je izrastao iz tomističke škole. Najvažnije karakteristike njegove mistike jesu: mistika neimenovanoga Boga te odnos Boga i čovjeka. Ta je mistika potpuno usmjerena na unutarnost jer se Boga traži i doživljava u nutrini, a ne u izvanjskome svijetu, iako je i on djelo Božje. Njegov ogroman utjecaj isijavao je iz njegovih njemačkih propovijedi koje su poticale ne samo njegove suvremenike i učenike već i njemačke mistike nakon njega, kao i one koji danas tragaju za autentičnim ukazivanjem racionalne, ali ipak religijske filozofije života.²

Iz njegovih djela proizlazi spoznaja: trebali bismo poglavito biti slobodni od vlastitih stvari i vlastitih djela. To ne znači da ne bismo smjeli ništa imati niti išta činiti, to znači da ne bismo smjeli biti vezani, sputani, stavljeni u lance onim što posjedujemo i onim što imamo. Nema sumnje, u modusu postojanja utemeljenom na imanju nisu važni predmeti imanja već samo naš stav. Tu mogu spadati sve stvari koje koristimo u svojoj svakodnevnicu poput vlasništva, znanja, dobrih djela, i tome slično, koje po sebi nisu „loše“. Ali, kad se vežemo uz njih, one onemogućavaju

Valja nadalje spomenuti kako mu je red još jednom ukazao povjerenje da kao šezdesetogodišnjak preuzme katedru pri *studium generale* u Kölnu, koju je nekada držao Albert Veliki. No, tu je uskoro naišao na duboko nerazumijevanje mjesnoga nadbiskupa Heinrica von Virneburga, koji je 1326. protiv Eckharta pokrenuo inkvizicijski postupak, i to navodno zbog širenja za vjeru opasnih učenja, u propovijedima pred njemačkim pukom. Usprkos njegovim višekratnim objašnjenjima, komisija pape Ivana XXII. u Avignonu, bulom *In agro dominico* u ožujku godine 1329., osudila je njegovih 17 članaka kao heretično, a 11 kao sumnjičavo za heretičnost.

Dakle, od spomenutoga nesporazuma prošla su stoljeća i stoljeća, ali je jednako tako neupitno, Meisterova veličina, unatoč dugogodišnjemu potpunom zaboravu, i danas je živa u izvornoj snazi njegova pisanog opusa.

Njegovi poštovatelji predmnijevaju da je Meister umro i pokopan između 1327. i 1329. godine u Kölnu.

- 2 „Nijedan čovjek nije nikada tako jako nešto želio kao što Bog želi dovesti čovjeka do toga da ga on spozna. Bog je uvijek spreman, ali smo mi veoma nespremni; Bog je nama 'blizu', ali smo mi od njega daleko; Bog je unutra, ali smo mi vani; Bog je (u nama) doma, ali smo mi u tuđini.“, MEISTER ECKHART, *Deutsche Predigten und Traktate*, Carl Hanser Verlag, München – Wien, 1963., str. 353.

poglavito našu slobodu. Naime, naš je cilj živo iskustvo rođenja Božjega u svakome pojedinom čovjeku.³

Uz to, njegov nas stav navodi na zaključak: pravi učitelj mora biti „učitelj života“, a ne „učitelj čitanja“. Vrijedniji je jedan „učitelj života“, nego tisuću „učitelja čitanja“. Stoga Eckhart razlikuje naravno mišljenje – „sveukupno ljudsko znanje“, i „nadnaravno znanje“. „Ljudsko znanje“ je posuda koja skriva „nadnaravno znanje“.⁴

2. Vizija svijeta u Eckhartovoj filozofiji

Kršćansku Europu u kasnome srednjem vijeku zahvaćaju prirodne katastrofe, poplave, potresi, pohara „crne smrti“. Sve ovo upozorava na prolaznost i nestalnost zemaljskoga života. Usporedno s ovim javlja se i skepsa prema velebnim misaonim konstrukcijama skolastičke filozofije. U filozofiji se širi nominalizam koji tvrdi da su opći pojmovi samo puke riječi, imena (*nomina*), *flatus vocis* (*ispuh glasa*), iza kojih ne stoji nika-kva stvarnost, i da se stvarnost otkriva jedino u riječima koje označuju

3 „Budući da je dakle Božja narav da on nije nikome sličan, to moramo nužno doći do toga da smo mi *ništa*, da bismo mogli biti preneseni u isti bitak koji on sam jest. Ako ja prema tomu dolazim dotle da ja sebe uobličim u ništa i u se ništa uobličim, te izbacim (sve) što jest u meni, onda mogu biti prenesen u čisti Božji bitak, a to je bitak *duha*. Tu mora biti istjerano sve što je (na bilo koji način) sličnost, da bih ja bio u Boga prenesen i s njim postao jedno i *jedna* supstancija, *jedan* bitak i *jedna* narav te (s tim) sin Božji. A nakon što se to dogodilo, ništa (više) nije skriveno u Bogu što ne bi postalo očito ili ne bi bilo moje. Tada ja postajem mudar i moćan i sve stvari poput njega, i jedan te isti s njim. (...) Ako bi ikakva slika ili išta slično u tebi ostalo, ti nikad ne bi postao jedno s Bogom. Stoga: da bi ti bio jedno s Bogom, u tebi ne smije biti ništa u-'slikano' ni iz-'slikano', to znači da u tebi ne bude ništa skriveno što ne bi bilo očito i izbačeno.“, *Isto*, str. 307.

4 „Ako dalje kažem: Bog je *jedan bitak* – to nije istina; (nego) on je nadbivstveni bitak i nadbivstvena niština! Radi toga kaže sv. Augustin: 'Najljepše što čovjek o Bogu može iskazati sastoji se u tomu da on iz mudrosti nutarnjeg bogatstva može šutjeti. Radi toga šuti i ne otvaraj usta o Bogu, jer time što o njemu zineš, lažeš, činiš grijeh. Ako hoćeš biti bez grijeha i savršen, ne otvaraj usta o Bogu!' O Bogu nemoj ništa ni (htjeti) *spoznati*, jer Bog je *iznad* svake spoznaje. Jedan učitelj kaže: Kad bih ja imao Boga kojeg bih mogao spoznati, ja njega nikad (više) ne bih smatrao Bogom! Ako međutim nešto o njemu spoznaš: ništa od toga nije on, pa time što si spoznao nešto o njemu spoznaš, dospijevaš u nepoznavanje, a takvim nespoznavanjem u životinjstvo. Jer ono što je u stvorenja nespoznavajuće, to je životinjsko. Pa ako nećeš postati životinjskim, ne spoznavaj ništa o riječima neizrecivom Bogu!“, *Isto*, str. 353.

pojedine stvari. Istodobno se kod puka budi želja za neposrednim religioznim iskustvom, za mističkim uranjanjem u stvarnost.

I među misliocima sve se više širi mistična spekulacija ili spekulativna mistika. Jedan od tih mislilaca je i Meister Eckhart, dominikanski redovnik. Kao jedan od najvažnijih mislilaca srednjega vijeka, Eckhart koristi tradicionalne teološke i filozofske pojmove, ali na sasvim osoban način. U svome se razmišljanju približava tradiciji kršćanskoga neoplatonizma. Njegova je temeljna misao, koja se provlači kroz sva njegova latinska i njemačka djela, traktate i propovijedi, rađanje Božje *Riječi* (*Sina* ili *Logosa*) u čovjekovoj duši, dakle susret čovjeka s Bogom, ne kao ezoteričan doživljaj, nego kao strukturna karakteristika svake čovjekove egzistencije u njezinoj slobodi. To je ona *božanska iskra duše* (*Seelenfunken*)⁵, onaj božanski *temelj duše* (*Seelengrund*), što povezuje u mistično jedinstvo čovjeka kao stvorenje s njegovim Stvoriteljem.

Eckhart ovu mistično-spekulativnu viziju ponekad prikazuje vrlo smionim riječima, što ga je dovelo do postupka pred crkvenom inkvizicijom. Podsjećam, najveći dio mističnih intuicija Eckhart iznosi u svojim propovijedima na njemačkome jeziku pred običnim pukom, ili pred redovnicama čije mu je dušobrižništvo (*cura monialium*) povjereno. U ranijim fazama svoga razmišljanja Eckhart je zastupao mišljenje da je bitak predvorje (*Vorhof*) Boga, a razumnost (*Vernünftigkeit*) pravi hram Božji. Kao razumnost, koja obuhvaća i održava u opstojnosti cijeli bitak, Bog je apsolutno jedinstvo. Otuda je Bog u svojoj najdubljoj naravi „tiha pustinja Božanstva (*stille Wüste der Gottheit*)“⁶ iz koje proizlazi Božje Trojstvo. I kao što je Božja razumnost vrhunac njegove biti, tako je i čovjekova razumnost najviša čovjekova odlika. Ta razumnost u središtu čovjekove duše jest samo jedinorođeni Sin Božji. Zato Eckhart kaže: „U istom trenutku u kojemu Bog rađa svoga Sina u meni, ja ga rađam natrag u Ocu“⁷.

I upravo ovo središte čovjekove duše koje se, kao i tiha pustinja Božanstva, ne može u potpunosti pojmovno i riječima izraziti, tvori okosnicu

5 Usp. *isto*, str. 27.

6 *Isto*, str. 24.

7 *Isto*, str. 25.

oko koje se pleće cijelo Eckhartovo misaono stvaralaštvo. No, kako ćemo to kasnije prikazati, Eckhart je u svome daljnjem intelektualnom razvoju napustio ovo izjednačavanje Boga s razumnošću i prihvatio tezu da je Bog bitak.

Nakon rečenoga, ovdje i sada treba naglasiti da Eckhartova spekulativna mistika nema ničega zajedničkog s kvijetizmom, niti sa željom za čudesima, ekstatičnom zanesenošću ili religioznom sladokustvom. Naime, otkrivanje Boga u vlastitoj duši nije samo povlastica manjine odabranih koji su sposobni doživjeti religiozne ushite, nego je ono dostupno svakomu čovjeku. To otkrivanje nije dar milosti ili nagrada za pobjedu u mukotrpnj borbi sa samim sobom, nego mogućnost svakoga čovjeka kao stvorenja Božjega.

Stoga Eckhartova mistika nije sladunjava i pasivna nego robusna i aktivna. Zasiurno, ovo je osobito uočljivo kad on govori o svijetu i o čovjekovoj ulozi u njemu. Dakle, Eckhart naglašava da čovjek nije bliži Bogu u molitvi i meditaciji nego u aktivnostima svijeta. U tome smislu Eckhart ističe da je Bog isto tako nazočan u čišćenju stajе i radu u kovačnici kao i u crkvi.⁸ To znači: ono „božansko“ jednako svijetli u svjetovnim stvarima i poslovima kao i u duhovnim, u jelu kao i u postu, u spavanju kao i u molitvi.

Uistinu, čitav je svijet stvorenje Božje, i u njemu se očituje slava Božja. Jasno nam je, samo se po jednome prepoznaje pravednik u svijetu; po njegovu ponašanju prema drugome čovjeku i prema zajednici. Želi se reći: pravednik se nikada ne oglašuje zovu moralne dužnosti da drugome pomogne. On prepoznaje svijet kao sakrament Božji i u služenju svijetu nadilazi svoj uskogrudni „ja“ i ujedno s Kristom – Logosom na neki način postaje cijelo čovječanstvo.⁹

U skladu sa svojim izlaganjem o svijetu, koje on ponekad u odnosu na uobičajeno crkveno naučavanje riskantno formulira, Eckhart na svoj način tumači i poznatu scenu iz evanđelja o dvjema sestrama Marti i

8 Usp. *isto*, str. 41.

9 Usp. *isto*, str. 43. – 44.

Mariji.¹⁰ Prema Eckhartu Marta, koja se prilikom Isusova posjeta njezinu domu posvećuje pripremanju jela za svoje goste, Isusa i njegove učenike, izabire bolji dio nego njezina sestra Marija, koja sjedi pored Isusovih nogu slušajući njegova izlaganja. Eckhart komentira ističući da Marija sjedi do Isusovih nogu više zbog ugodnih dojmova koje u njoj izazivaju Kristove riječi, nego zbog proširenja svoga znanja. Njoj, kaže Eckhart, nedostaje odlučnost izgrađene osobnosti da ljubav prema bližnjem primijeni u napornim stvarima ovoga svijeta, kao što je pripremanje jela gladnim ljudima. Marija je, zaključuje Eckhart, još uvijek učila ovu mudrost dok je sjedila do Isusovih nogu.¹¹

Prema Eckhartu su, dakle, aktivni i kontemplativni dio života u svijetu upućeni jedan na drugoga i uzajamno se upotpunjuju. Oni zajedno tvore ispunjen i cjelovit čovjekov život na zemlji. U evanđelju je Marija pohvaljena da je izabrala bolji dio. Dakako, i Martin je posao bio vrlo koristan jer je on bio djelatno služenje čovjeku, u ovome slučaju Isusu i njegovim učenicima koji su došli u dom tih dviju sestara. Budući da je smisao kontemplacije u akciji koja nakon te kontemplacije slijedi, djelatni je život bolji od kontemplativnoga kada s ljubavlju pretačemo u praksu oko sebe ono što smo u kontemplaciji spoznali. Jer svijet je, prema Eckhartu, mistični dio Boga.¹²

U nastavku prikazujemo viziju svijeta ovoga spekulativnog mistika čije se misaone dubine još uvijek otkrivaju. To je vizija imanentnosti Božje u svijetu u kojem religiozni čovjek mora postati djelatni suradnik Božji u izgradnji pravednoga društva.

10 „Dok su oni tako putovali, uđe on u jedno selo. Žena neka, imenom Marta, primi ga u kuću. Imala je sestru koja se zvala Marija. Ona sjede do nogu Gospodinovih i slušaše riječ njegovu. A Marta bijaše sva zauzeta posluživanjem pa pristupi i reče: 'Gospodine, zar ne mariš što me sestra samu ostavila posluživati? Reci joj dakle da mi pomogne.' Odgovori joj Gospodine: 'Marta, Marta! Brineš se i uznemiruješ za mnogo, a jedno je potrebno. Marija je uistinu izabrala bolji dio, koji joj se neće oduzeti.'“ (Lk 10, 38. – 42.)

11 Usp. MEISTER ECKHART, *Deutsche Werke I*, LARGIER, NIKLAUS (ur.) Deutscher Klassiker Verlag, Frankfurt am Main, 2008., str. 280. – 289.

12 Usp. *isto*, str. 281.

3. Izlazak svijeta iz tamnoga svjetla Boga

Meister je Eckhart razvio svoje razmišljanje o Bogu, čovjeku i svijetu prvenstveno u svojim propovijedima na njemačkome jeziku. Svrha toga razmišljanja nije bila toliko da dođe do apstraktnih konstrukcija, koliko u pripremi za posebnu intuitivnu viziju Boga i svijeta. Drugim riječima, kako promijeniti onoga tko razmišlja da uđe u novu dimenziju svoga bivstvovanja, u kojoj će na poseban način doživjeti totalitet Boga, svijeta i sama sebe?¹³

Eckhart svoje metafizičko izlaganje tvori u takvu kontekstu, misaoni temelj na kojem se razvija život. Zbog toga on snažno ističe da više vrijedi jedan magistar koji čita život (*Lebensmeister*), nego tisuću magistara koji čitaju predavanje (*Lesemeister*). Stoga Eckhartovu metafiziku možemo svrstati u rubriku „*fides quaerens intellectum*“ (vjera koja traži razumsko opravdanje). No, to se razumsko opravdanje traži do krajnjega intelektualnog dosega.

Vidljivo je, Eckhartova spekulativna teorija tvori teoretsku podlogu religioznoga života. Ona je ujedno i instrument za tumačenje Svetoga pisma u smislu crkvenoga naučavanja. U toj točki, u kojoj se teorija, vjera i Biblija sastaju, Eckhart pokazuje svoju izvanrednu misaonu sposobnost koja je, međutim, gledajući sa stajališta crkvenoga učiteljstva, ponekad kontroverzna.¹⁴

Jedan je od ključnih pojmova te metafizike i na njoj zasnovanoga religioznog doživljaja, pojam odvojenosti (*Abgeschiedenheit*). U odnosu na svijet odvojenost ne znači biti izvan svijeta, nego ostati čvrsto s obje noge u svijetu, ali ne biti njegov rob, ne biti vezan za svijet i događaje u njemu. U tome smislu Eckhart često govori o egzistiranju u tamnome svjetlu Božanstva. Za ovaj je način egzistiranja bitno da metafizička svojstva Boga uzmemo u obzir, ali da te pojmovne apstrakcije u daljnjim fazama razmišljanja i doživljavanja postupno blijede i nestaju u tamnome svjetlu Boga.

13 Usp. BERNHARD WELTE, *Meister Eckhart*, Herder, Freiburg, 1992., str. 14.

14 Usp. *isto*, str. 20.

U svome se metafizičkom razmišljanju Eckhart bavi Bogom, čovjekom i svijetom. Njegovo glavno djelo pisano na latinskome jeziku nosi naslov *Opus tripartitum* i počinje rečenicom „Bog je bitak“ („*esse est Deus*“) što on zastupa svim žarom mistika. Ovaj je uvid Eckhart dobio iz biblijskoga teksta: „Ja sam onaj koji jesam“ (*Izl 3, 14*).¹⁵ Uistinu, u ranijoj je fazi svoje metafizike, kako je već spomenuto, Eckhart zastupao tezu da je Bog razumnost, a ne bitak, i da u Bogu njegov razum tvori bitak. Bog jest jer on spoznaje, jer je on istina. Eckhart je kasnije napustio ovo shvaćanje i prihvatio tezu da je Bog bitak.

No, tvrdnja da je Bog bitak, može imati takvo tumačenje da je sve ono što jest Bog, što bi zapravo bio panteizam. Zbog toga Eckhart razlikuje dvostruki bitak („*duplex esse*“). U apsolutnome značenju toga pojma bitak je Bog. Stvorenja pak samo participiraju u bitku. Otuda ona imaju samo konkretan, ograničen bitak („*esse hoc et hoc*“).¹⁶ Doduše, u skladu s ostalim skolasticima Eckhart pripisuje Bogu i druge attribute, među kojima on više voli one pojmove koji ukazuju na Božju neshvatljivost i neizrecivost. Upravo ga je ova njegova nakana da prodrma ljudski um uspavan uobičajenom filozofskom frazeologijom, navela da ponekad koristi za Boga paradoksalne i višeznačne izraze, zbog kojih je došao u sukob s crkvenim autoritetom.

U traktatima i propovijedima o čovjeku, kroz koje je Eckhart iznio veći dio svoga misaonog opusa, njegova je temeljna misao da se čudoredni zadatak čovjeka sastoji u tome da se Bog rodi u čovjekovoj duši, i da tako kao svjestan „bogonosac“ čovjek djeluje u svijetu.¹⁷ Ipak, da bi se ostvarilo ovo rođenje Boga u duši čovjeka, pojašnjava Eckhart, potrebni su odvojenost i siromaštvo, koji čovjeka psihički oslobađaju svega stvorenoga i upućuju ga da u cijelosti prigrli ono vječno.

Treći dio svoje metafizike Eckhart posvećuje svijetu. On tu povezuje nastanak svijeta s rađanjem Sina od Oca. U jednome te istom činu Bog

15 „Nato Mojsije reče Bogu: 'Ako dođem k Izraelcima pa im kažem: Bog otaca vaših poslao me k vama, i oni me zapitaju: Kako mu je ime? – što ću im odgovoriti?' 'Ja sam koji jesam', reče Bog Mojsiju. Onda nastavi: Ovako kaži Izraelcima: 'Ja jesam' posla me k vama.“, *Izl 3, 13 – 16*.

16 Usp. GEORG SCHERER, *Die Frage nach Gott, Philosophische Betrachtungen*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2001., str. 53. – 56.

17 Usp. M. ECKHART, *Deutsche Werke I*, str. 47.

Otac stvara Sina u čovjeku i stvara svijet. Valja svakako znati, Eckhart ovdje pod pojmom svijet misli na vječnu ideju o svijetu u Božjem Duhu. Stoga on ističe, Bog nikada nije bio bez ideje svijeta, ali ni ideja svijeta bez Boga. Time što je Bog spoznao sebe nastao je svijet. Ova je teza, da napomenemo, jedna od 28 Eckhartovih teza koje su osuđene konstitucijom *In agro domenicano* pape Ivana XXII. od 27. ožujka 1329. godine.¹⁸ To znači, kao što je nastankom svijeta Bog postao Bogom, on je preko čovjekove samosvijesti postao osobom. Jer Bog je Bog i osoba tek u odnosu na stvorove izvan sebe. Prije toga je svijet postojao u „tamnom svjetlu Boga“. Bez toga odnosa prema stvorenome svijetu i čovjeku Bog je u samome sebi punina bitka u „tihoj pustinji Božanstva“. Ovim smionim formulacijama Eckhart je pokušao premostiti ontološki rascjep između Boga i svijeta koji je uspostavila srednjovjekovna filozofija.

4. Ništavilo svijeta

Eckhart naglašava da čovjek nije osamljeno biće, nego da čovjeka tvori i njegov svijet, a njegov svijet je čitav svijet. Bez ovoga odnosa prema svijetu čovjek ne bi bio ono što on jest. Stoga je za razumijevanje što je čovjek, potrebno shvatiti i što je svijet. Zato kad Eckhart govori o odvojenosti (*Abgeschiedenheit*), on tim izrazom ne misli na opstojnost izvan svijeta, nego na egzistenciju u svijetu i za svijet, ali slobodnu od svijeta.¹⁹

No, stvoreni svijet nema vlastiti bitak jer on u svome bitku ovisi o trajnoj nazočnosti Božjoj koja ga održava u postojanju. Ovdje Eckhart zastupa tezu o trajnome stvaranju svijeta i svih bića u njemu. Oni postoje, jer u njima trajno struji bitak iz „Božjega bezdana“ („*Abgrund Gottes*“). Bez toga je svako stvoreno biće, dakle i svijet, u sebi i za sebe potpuno „ništa“ („*Nichts*“). Stoga Eckhart u propovijedi kaže: „Kada bi se Bog jedan trenutak udaljio od stvorenja, ona bi se pretvorila u ništavilo“²⁰.

S druge pak strane, ako je Bog kao Stvoritelj nazočan u svakome stvaranju, dakle i u svijetu, tada je svijet božanska pojavnost. Ovo, međutim,

18 Usp. *isto*, str. 53.

19 Usp. B. WELTE, *n. dj.*, str. 176.

20 M. ECKHART, *Deutsche Werke I*, str. 53.

ne ukida ontološku razliku između Boga i svijeta, nego je upravo potvrđuje. Stoga prigovor panteizma, ponekad upućen Eckhartu, nije utemeljen; njegova vizija je panenteistička, a ne panteistička. Bog je u svemu stvorenome, ali ne kao ontološki jednak, nego kao ontološki različit, kao Stvoritelj i održavatelj u bitku. Zato Eckhart preporučuje odvojenost od svijeta i od stvorenja u svijetu da bismo mogli imati iskustvo čuđenja i divljenja da nešto uopće jest, a ne ništa. U tome doživljaju začuđujućega divljenja, svijet i bića u njemu postaju beskrajno zanimljivi čak i u njihovoj konačnosti.

Razlog se ovoga divljenja ne nalazi izvan stvorenja, nego upravo u njima. To zadivljujuće svjetlo sjaji iz neiscrpne dubine stvorenja i tvori njihovu tajnu. Stoga je angažman u svijetu služenje onome koji je taj svijet stvorio, te je aktivni život vrijedan isto kao i kontemplativni. U bilo kojem od te dvije vrste života čovjek se nalazi u Božjoj blizini i u dodiru s njim.²¹

5. Jedinstvo svijeta

U svojim propovijedima i traktatima Eckhart prikazuje viziju Boga i svijeta kao viziju jedinstva u različitosti. Dakle, čitav se stvoreni svijet kreće od početne do završne točke, od svoga iskona, do svoga cilja. Na početku toga kretanja svijet je kao ideja kod Boga u neshvatljivoj tišini („*in unbegreiflicher Stille*“). Iz te se tišine rađa svijet, koji u čovjekovu duhu postaje jedinstvo, da bi se potom u svojoj cjelini, kao i u svim svojim dijelovima, opet vraćao Bogu. Eckhart tu tišinu početka naziva „tajnom vječne skrivenosti“ („*Geheimnis ewiger Verhüllung*“) koja je ujedno i „punina svake čistoće“ („*Fülle aller Lauterkeit*“).²² U tišini ovoga početka, ističe Eckhart, Bog nije Bog jer je on Bog samo prema nečem drugome što nije Bog. On je prije stvaranja mirno, bezgranično i neshvatljivo svjetlo, jedinstvo u sebi samome. On tada ne treba nikakav predikat pa ni taj da je Bog.²³

21 Usp. MEISTER ECKHART, *Deutsche Werke II*, LARGIER, NIKLAUS (ur.) Deutscher Klassiker Verlag, Frankfurt am Main, 2008., str. 209. – 229.

22 Usp. M. ECKHART, *Deutsche Werke I*, str. 255.

23 Usp. *isto*, str. 357.

U tome prapočetnom izvorištu već su postojali svijet i svemir, ali kao ideje ili slike. Stoga Eckhart na jednome mjestu kaže: „U Bogu su slike svih stvari jednake, ali su to slike nejednakih stvari. Najviši anđeo, ljudska duša i komarac imaju isto vrijednu sliku u Bogu“²⁴. Na drugome mjestu on kaže i ovo: „Ako predočimo sebi u Bogu jednu muhu, ona je u Bogu uzvišenija od najvišeg anđela samoga u sebi. Sve su stvari u Bogu iste, one su sami Bog“²⁵. Isto tako umjetnička škrinja, tumači Eckhart; u zamisli umjetnika nije škrinja, nego sastavni dio životne misli umjetnika. Eckhart ovu misao nastavlja pa pojašnjava da u tome prapočetnome stanju čovjek nije imao Boga jer je on živio u Božjem životu kao u svome prauzroku, kao mogućnost samoga sebe, slobodan od svega i za sve.

U tome su stanju svijet, stvari, duše i Bog tvorili neraskidivo jedinstvo.²⁶ I upravo je ova misao razlog Eckhartova inzistiranja na odvojenosti kao povratku u izvorište vlastite opstojnosti. Ta je odvojenost ili nevezanost istodobno i temelj osobne slobode čovjeka. Stoga treba napomenuti da ova misao kako je cijeli stvoreni svijet, pa prema tome i čovjek, u iskonu mirovao u Bogu, i da je tvorio jedinstvo s Bogom, nije Eckhartova; no on ju je slikama i usporedbama oživio i na taj način približio čovjekovu shvaćanju.

6. Čovjek kao mjesto jedinstva

Izlazak iz ovoga prapočetnog jedinstva Eckhart shvaća kao stvaranje drugoga, a time i kao stvaranje različitosti između Stvoritelja i stvaranja. Ipak promatrano dijalektički, ova je različitost istodobno i „istost“ (*Selbigkeit*), jer i u različitosti Bog ostaje jedinstven sam sa sobom. Stoga u odnosu na Boga svijet ujedno jest nešto drugo, i nije nešto drugo. Slično tome imamo i kod umjetničkog stvaranja. Naime, umjetničko djelo kad je ostvareno, nije istovjetno s umjetnikom, ali je umjetnik upravo u činu ostvarenja svoje ideje jedinstven sam sa sobom. No, upravo ta ideja u kojoj je umjetnik jedinstven sam sa sobom znači ideju, da on stvori

24 *Isto*, str. 107.

25 *Isto*, str. 143.

26 Usp. *isto*, str. 357. – 364.

nešto drugo različito od sebe. Preneseno na stvaranje svijeta ovo znači da je nakon njegova stvaranja svijet postao samostalno stvorenje, nešto drugo u odnosu na Stvoritelja. Ali je time i Bog postao Bogom jer je atribut Božanstva dobio tek u odnosu na svijet.²⁷

Eckhart u svezi s ovim naglašava da je čovjek mjesto (*locus*) jedinstva svijeta u različitosti, i da je upravo u tome čovjek slika Božja jer je i Bog jedinstvo u različitosti. Radi toga je čovjek u cijelome stvorenom svijetu vrhunac stvorenja jer čovjekova duša sadržava u sebi sve stvari.²⁸ Doista, on ima sposobnost mišljenja, čovjek na neki način obuhvaća cjelokupni svijet. To znači sve što postoji u čovjeku se osvješćuje i dolazi samom sebi. Uz to, nežive stvari u svijetu tek u čovjekovu duhu znaju za sebe. Eckhart to pojašnjava na sljedeći način: u čovjeku se razotkriva bitak svakoga bića jer čovjek svjesno živi u obzoru bitka. U tome se istom obzoru nalazi i smrt. Čovjek o njoj stalno razmišlja, ona ga duboko uznemiruje, pa on tako gleda i preko svoga obzora. Neupitno je, čovjek razmišlja i djeluje u konkretnim povijesnim okolnostima koje ga ograničuju. No, on je sposoban spoznati to ograničenje i time ga na neki način nadići. Tako u čovjeku i kroz njega svijet postaje svijetom, a svemir „uni-versum“ (doslovno: ono što se okreće ili pretvara u jedno, u jedinstvo). Čovjek je, zaključuje Eckhart, spoj Boga i svijeta.²⁹

7. Nejedinstvo svijeta, zlo i grijeh

Ako je čovjek jedinstvo svega stvorenoga, Eckhart posve opravdano postavlja pitanje: zbog čega tada postoji razdor u svijetu, razdor ne samo među ljudima, nego između čovjeka i prirode, među nižim živim bićima, kao i u odnosu čovjeka prema Bogu? Zapravo, čitav je svemir u znaku razdvojenosti, polarnosti, što je i u samome čovjeku izraženo u obliku zla i rastrgane osobnosti. Zacijelo, zlo ne stvara samo razmirice među ljudima, nego ono upravo prijeti opstojnosti drugoga, njegovoj slobodi i njegovu pravu na život. Eckhart doduše nije razvio svoju

27 Usp. *isto*, str. 357. – 364.

28 Usp. *isto*, str. 245. – 253.

29 Usp. *isto*, str. 245. – 253.

posebnu teoriju o razlogu opstojnosti zla, ali je u svezi s ovim naglasio dvije stvari. Kao prvo, ako se Eckhartove postavke razviju do kraja, dobivamo barem djelomičan obris teorije o nastanku zla. I drugo, Eckhart izvrsno uočava pojavnost zla i stoga daje konkretne sugestije kako mu se najučinkovitije možemo oduprijeti.³⁰

Prema Eckhartu čovjekova se pak savršenost sastoji u tome da se u njemu sjedinjuje najviši oblik jedinstva i ujedno najviši oblik nejedinstva ili različitosti. Zasiurno, jedinstvo je u čovjeku tako čvrsto da ga ne može narušiti niti dimenzija „mnoštva“ u čovjeku. Uz to, u sučeljavanju s raznolikošću bića u svijetu čovjek ostaje u sebi jedinstven. Nema sumnje u tome je čovjek i ranjiv jer može doći do izravnoga sukoba njegovih osobina s osobinama bića izvan njega. Tada nastaje negacija jedinstva ili zlo koje škodi čovjeku jer ga negira i oštećuje u njegovoj samobitnosti (*Selbstsein*). Ovaj je sukob osobito destruktivan u međusobnim ljudskim odnosima. Naime, tada se čovjekovo jedinstvo s drugim ljudima pretvara u prisvajanje, porobljavanje drugih.

S druge pak strane čovjekova želja za jedinstvom s drugim čovjekom može kod njega izazvati tjeskobu tako da bi mu taj drugi kroz to jedinstvo mogao oduzeti samostojnost. Tada on postaje strašljiv, nesiguran, nepovjerljiv prema drugome. Zbog ove tjeskobe može se u čovjeku pojaviti čvrsta želja da sebe nametne drugome, odnosno da ga posve pokori. Ali i taj drugi može imati istu tjeskobnost i istu želju. Tada, očekivano, nastaje sukob u kojem jedan drugome oduzima pravo na vlastitu samostalnost u međusobnome odnosu. Upravo ova dijalektika, tj. da čovjek u odnosu na drugoga čovjeka želi biti jedinstven sam sa sobom i drukčiji od samoga sebe, te u odnosu na Boga jedinstven s Bogom i drukčiji od Boga, ima za konkretnu posljedicu, ističe Eckhart, to da on u oba ova odnosa postaje nesiguran, da u oba ova odnosa čovjek želi sebe nametnuti iz straha da se ne utopi u ono drugo i nepoznato.³¹

Takav stav u odnosu na Boga znači da čovjek sebe zadržava u obzoru konačnosti. Ipak, kako je čovjek biće koje nadilazi dimenziju konačnoga, biće koje na sebi nosi pečat beskonačnoga, on se ovoga pečata ne

30 Usp. B. WELTE, *n. dj.*, str. 222.

31 Usp. *isto*, str. 222.

može nikako lišiti. Svakako, u toj tjeskobi čovjek pokušava biti beskonačan svojom konačnom voljom, svoju relativnu egzistenciju pretvoriti u apsolutnu, drugim riječima pokušava biti Bog. Tada on ovu nakaradnu konačnu beskonačnost i relativnu apsolutnost pokušava nametnuti drugim osobama i stvarima.

Ovo za posljedicu ima nepoštivanje slobode drugih. Želi se reći, apsolutizacija osobne volje tvori bit zla. Istodobno ona je i potpuno izobličenje čovjekova odnosa s Bogom, kao i s drugima i sa samim sobom.³² U okviru ovih razmišljanja Eckhart postavlja pitanje patnje i grijeha. U svome promišljanju o tim pitanjima on smatra da Bog pati zajedno s čovjekom. Ova je teza posljedica njegova stajališta da patnja, iako u sebi nešto negativno, ipak kao pojavnost participira u bitku, da ona jest, da ona postoji. Kao „biće“ koje postoji, patnja predstavlja stanovitu pozitivnost u svojoj negativnosti jer i njoj Bog daje opstojnost kao što on to daje svakom biću. Iz toga Eckhart zaključuje da je Bog i u patnji nazočan, da on sam trpi zajedno s nama.³³

No, Bog ne bi mogao biti nazočan u patnji kad patnja ne bi bila nazočna u njemu. Dakako, Bog ne želi patnju kao patnju, Eckhart tvrdi. To znači: Bog ne želi čovjekovu patnju, niti svoju vlastitu, nego On želi ovu negativnost pretvoriti u nešto pozitivno. Bog stvarno pati s patnikom, ali On želi da ova stvarna patnja bude pretvorena u radost njegova neokrnjenog jedinstva sa samim sobom i s čovjekom.³⁴ Eckhart smatra da je to poglavito veličina Božja, jer On negativnost patnje pretvara patniku u pozitivnost kao njegov tješitelj i kao onaj koji čovjeku, koji pati, priprema sreću u punini.³⁵

Međutim, u odnosu na zvjerstva i zločine koji se stalno čine u svijetu, na patnje zbog genocida, nuklearnih bombi, koncentracijskih logora i užase epidemija, možemo postaviti sljedeća pitanja: je li ova Eckhartova misao o sreći kroz bol i patnju prihvatljiva, je li to previsoka cijena za stradanje nevinih, osobito ako uzmemo u obzir da se mnoge patnje

32 Usp. *isto*, str. 225.

33 Usp. *isto*, str. 227.

34 Usp. M. ECKHART, *Deutsche Predigten...*, str. 131.

35 „Što god čovjek trpi radi Boga i jedino radi Boga, Bog mu to čini lakim i slatkim.“, *isto*, str. 132.

mogu izbjeći ili ublažiti pravednijim društvenim uređenjem i napretkom medicine?

U okviru ove i slične tematike Eckhart izražava vlastitu misao koja je neke zbunila i navela na energično protivljenje. Naime, on ističe da je Bog u stanovitome smislu htio da je čovjek, tj. da sam ja, sagriješio. No da bismo razumjeli ovu na prvi pogled skandaloznu tvrdnju, trebamo najprije uočiti da Eckhart govori o sagrješenju u prošlosti. Bog ne želi da ja sagriješim, ali kad sam već počinio grijeh tada sam ja grješnik, i moj grijeh je moja istina, a istina je u konačnici Bog kao vječna istina. Tada sam ja u jedinstvu s Bogom kao vječnom istinom u tome, da je istina da sam ja grješnik, ali nisam s njim u jedinstvu kao grješnik.³⁶

Eckhart izražava ovu misao kao eminentno dijalektičku jer kao pozitivna misao ona u sebi uključuje negativnu misao da Bog ne želi grijeh, da je Bog apsolutno protiv grijeha. No Bog je također na apsolutan način jedinstven s istinom, te kao takav obuhvaća sve što je istinito, a time i ovu istinu da sam ja grješnik. Stoga je Bog s mojim grijehom istodobno u jedinstvu, ako je moj grijeh istina, i u suprotnosti jer je Bog protiv grijeha. Eckhart čak zaoštava ovu svoju misao o grijehu tvrdeći da Bog ne samo da prihvaća „na stanovit način“ grijeh koji sam počinio, jer mi je u prošlosti omogućio da moj grijeh postoji, nego da se Bog tako isto odnosi i prema grijehu koji ja upravo sada činim jer tome grijehu omogućava da sada dobije dimenziju postojanja.

Ovo se dakako odnosi na ontološki status grijeha, da grijeh sudjeluje u bitku, ali ne i na sadržaj grijeha, koji je negativan i suprotan Božjoj volji. U jednoj svojoj propovijedi, u kojoj Eckhart izlaže svoja metafizička razmišljanja, stoji i sljedeća tvrdnja: „Bog ništa tako rado ne daje kao velike darove. Jednom sam rekao s ovoga mjesta, da Bog radije oprašta velike grijeha nego male. I što su oni veći, to Bog radije i brže njih oprost...jer je to u njegovoj naravi, da on daje velike stvari“³⁷.

Ovo je u skladu s tvrdnjom u evanđelju da je u nebu više radosti zbog jednoga grješnika koji se pokaje, nego zbog devedeset i devet pravednika kojima kajanje nije potrebno. Jer kao što ljubav između dviju osoba

36 Usp. M. ECKHART, *Deutsche Predigten...*, str. 71. – 72.

37 M. ECKHART, *Deutsche Werke I*, str. 49.

može biti još veća nakon uklonjenoga nesporazuma, tako i ljubav između Stvoritelja i stvorenja može biti intenzivnija nakon pomirenja.³⁸

8. Povratak svijeta u tamno svjetlo Boga

Eckhart u svojim izlaganjima snažno ističe da je čitav svijet izišao iz Boga i da ponovo ulazi u njega. Ova je dinamika, prema Eckhartu, tako snažna da obuhvaća i ono što je najrazličitije od Boga, zlo i grijeh. Jedinstvo se Boga i svijeta očituje u početku i svršetku svijeta. Različitost između Boga i svijeta postoji u fazi kružne putanje svijeta između njegova iskona i cilja. Cijeli svemir po svojoj unutarnjoj konstituciji nadilazi sebe krećući se prema tome cilju, prema toj krajnjoj točki, koja je ujedno i njegovo ishodište. Ulaskom u svoj cilj svako stvorenje ostvaruje svoj smisao, ulazi u puninu svoga bića, postaje jedinstveno sa samim sobom. Stoga Eckhart kaže: „Sva stvorenja traže jedno. Čak i najniža stvorena bića nesvjesno to jedno traže, a najviša to rade svjesno. Privučeni u visine iznad svoje naravi ona to traže u Jednome, u njemu samome.“³⁹

No, ovo se kretanje prema Bogu razlikuje u tome radi li se o razumnim ili nerazumnim bićima. Razumna bića streme ka Bogu, a nerazumna bića ka nečemu što je „sličnost Božja“ („*Gleichnis Gottes*“). Ova sličnost nije sam Bog, nego neka vrst Božje nazočnosti. Stoga je stupnjevano ovo kretanje koje obuhvaća cijeli svemir. Ovaj dinamizam uključuje povlačenje izvana i privlačnost iznutra. Od zvijezda do čovjeka sve se nalazi na putu prema potpunome jedinstvu kroz potpuni razvoj. Ovo je kretanje bića usmjereno prema sjedinjenju u budućnosti s onim što je od njih različito.⁴⁰

Poseban se oblik ovoga stremljenja prema Bogu očituje kod čovjeka, u kojem ova dinamika postaje svjesna same sebe. Ovo je, kaže Eckhart, vidljivo u tome što čovjek želi biti sretan. Ova je želja u čovjeku tako duboka da ona prožima čitav njegov život, sve njegove aktivnosti. A što je, pita se Eckhart, čovjekova sreća? Formalno je to stanje čovjekova života

38 Usp. B. WELTE, *n. dj.*, str. 234.

39 M. ECKHART, *Deutsche Predigten...*,

40 Usp. *isto*, str. 103.

u kojem su ispunjene i zadovoljene sve njegove želje i potrebe. Drugim riječima, to je čovjekovo potpuno jedinstvo sa samim sobom. No ova mu želja nikada u potpunosti nije ispunjena.⁴¹

Kad čovjek dosegne svoje subjektivne granice posjedovanja, znanja i moći, on ih nastoji, ako je ikako moguće, nadići. Cijela se povijest čovječanstva može shvatiti kao pokušaj postizanja potpune sreće, no, nažalost, i kao žar u iščekivanju, a razočaranje u postignuću. Razmirice i ratovi među pojedincima i narodima imaju svoj najdublji korijen u želji za srećom shvaćenom kao veća moć, ili kao veća pravednost. Čak i u zlu koje čovjek počini, on traži moć i sreću na pogrješan način. Ovo stremljenje prema sreći, kaže Eckhart, omogućava zlo kao perverziju čovjekove volje.⁴² Naravno da čovjek ne mora uvijek izričito spoznati ovu najdublju dinamiku koja motivira sve njegove čine.

Meister je Eckhart ovom svojom vizijom svijeta, vizijom jedinstva svijeta u različitosti, i osobito svojim shvaćanjem uloge čovjeka u svijetu, htio čovjeka učiniti svjesnim sveobuhvatne dinamike koja ga usmjeruje prema sjedinjenju s njegovim Stvoriteljem. Eckhart je uvjeren da ova dinamika nije uzaludna i da tada, kad se cijeli stvoreni svijet i njegova povijest iz nemira stremljenja umire u Bogu kao svome cilju, da će tada i Bog ući u smiraj jer će se tada postići konačna svrha stvaranja.

Stoga Eckhart u jednoj od svojih propovijedi kaže: „Prvi je početak radi zadnjeg kraja. Da, ni Bog ne miruje tamo gdje je on prvi početak. On miruje tamo gdje je on kraj, odmor čitavog bitka. Ovaj se bitak ne će pretvoriti u ništavilo, nego će njegov kraj biti ujedno i njegovo potpuno savršenstvo. A što je zadnji kraj? To je svjetla tama vječnoga Božanstva, koja je nespoznata, koja nikada nije bila spoznata, niti će to ikada biti. Bog tu ostaje nespoznat u samome sebi. To svjetlo vječnoga Oca svijetli, ali ga tama ne spoznaje.“⁴³

41 Usp. *isto*, str. 106.

42 Usp. B. WELTE, *n. dj.*, str. 246.

43 M. ECKHART, *Deutsche Werke I*, str. 265.

Zaključak

Meister je Eckhart doveo njemačku srednjovjekovnu mistiku do njezina vrhunca. Duh njegova vremena, potresen crkvenim raskolom, ratovima i kugom koja je harala Europom, i vjerski probuđen osnivanjem velikih religijskih redova, nije bio zadovoljan pukim filozofskim i teološkim znanjem o Bogu. On je čeznuo za osobnim doživljajem Boga i mističnim sjedinjenjem s njim.

Pod utjecajem Eckhartove spekulativne mistike bili su ne samo poznati teolozi Johannes Tauler (1300. – 1361.), Heinrich Seuse (1295. – 1366.), Nikola Kuzanski (1401. – 1464.) i Angelus Silesius (1624. – 1677.), nego i njemačka protestantska mistika, kao i njemačka ideološka filozofija.

Utjecaj Eckharta protezao se i na pučku pobožnost. Ovaj je utjecaj bio omogućen time što je Eckhart latinske pojmove skolastike vrlo vješto preveo na njemački jezik, tako da su oni do danas ostali njemačka narodnosna baština. Napomenimo i to, propovijedi se Meistera Eckharta na njemačkome jeziku mogu smatrati i počecima njemačke literature. Zajedno s radovima Raymonda Lullyja (1232. – 1315.) te su propovijedi među prvim primjenama jednoga živog jezika u srednjovjekovnoj filozofiji.

Literatura

- *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.
- ECKHART, MEISTER, *Deutsche Predigten und Traktate*, Carl Hanser Verlag, München – Wien, 1963.
- ECKHART, MEISTER, *Deutsche Werke I*, LARGIER, NIKLAUS (ur.) Deutscher Klassiker Verlag, Frankfurt am Main, 2008.
- ECKHART, MEISTER, *Deutsche Werke II*, LARGIER, NIKLAUS (ur.) Deutscher Klassiker Verlag, Frankfurt am Main, 2008.
- SCHERER, GEORG, *Die Frage nach Gott, Philosophische Betrachtungen*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2001.
- WELTE, BERNHARD, *Meister Eckhart*, Herder, Freiburg, 1992.